УДК 81'243

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЛЬОВОЇ ГРИ ЯК ЕФЕКТИВНОГО ПРИЙОМУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Холмакова Ю.В.
Київський національний університет культури і мистецтв

Комунікативний підхід до навчання іноземним мовам є сьогодні методичним стандартом. Реалізація комунікативного підходу означає, що формування іншомовних мовленнєвих навичок і умінь відбувається шляхом і завдяки здійсненню учнем іншомовної мовленнєвої діяльності, а процес навчання іноземної мови будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування. Комунікативний підхід зумовлює цілі, принципи, зміст і методи навчання іноземних мов, а методи навчання, у свою чергу, реалізуються в методичних прийомах. Одним з найбільш ефективних і доцільних прийомів є рольова гра, яка розглядається в цій роботі.

Ключові слова: комунікативний підхід, комунікативна компетенція, рольова гра, драматизація.

Постановка проблеми, зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не знаходячись серед її носіїв, справа дуже важка. Тому важливою задачею викладача є створення на занятті з іноземної мови реальних і уявлюваних ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні прийоми роботи. Одним з таких прийомів є рольова гра. Рольова гра – простий і природний спосіб пізнання людиною навколишньої дійсності, найбільш доступний шлях до оволодіння знаннями, уміннями, навичками. Необхідність раціональної побудови, організації і застосування рольових ігор у процесі навчання іноземних мов вимагає ретельного і детального вивчення цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість студентів оцінюють рольові ігри позитивно, вбачаючи в них велику практичну користь. Це доводиться результатами досліджень закордонних фахівців, таких як Елізабет Вуд (розробник курсу «Рольові ігри» від університету Шеффілда), Алана Мейлі і Алана Даф та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стосовно вітчизняних викладачів, тут думки різко розходяться. Деякі з них відносяться до рольових ігор негативно, на їхню думку, розучування ролей приводить до «примітивізації» мовлення учнів, збільшенню кількості помилок, збільшенню дисциплінарних проблем. Деякі викладачі навіть вважають, що оволодіння формами усного іншомовного спілкування можливо тільки в рольових іграх, причому успішність гри залежить від рівня і старанності її підготовки, правильності організації, регулярності застосування даного прийому навчання і, звичайно, від майстерності вчителя і його відданості своїй справі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розкрити значення рольової гри на занятті з іноземної мови не тільки як засобу оптимізації і стимуляції процесу навчання, але і як важливого аспекту психологічного комфорту і зняття розумової перенапруги учнів.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якщо педагог вважає своєю задачею не тільки навчання іноземній мові, але і виховання, то рольова гра – це саме той прийом, за допомогою якого можна скласти об'єктивну думку про загальну обстановку в групі. Вчитель відмовляється від своєї традиційної ролі контролера і керівника, і атмосфера в групі залежить у більшій мірі від самих учнів. Ризик «злитися» із групою і втратити об'єктивність оцінки зводиться для вчителя до мінімуму. Хто лідирує в групі, хто є аутсайдером, який загальний настрій? Відповіді на ці питання можна одержати лише спостерігаючи за ходом рольової гри.

Як методу навчання іноземних мов, рольовій грі притаманні наступні характеристики:

– Рольову гру можна розцінювати як саму точну модель спілкування. Вона наслідує дійсність в її найбільш істотних рисах. У рольовій грі, як і в житті, мовна і немовна поведінка партнерів переплітаються найтіснішим образом.

– Рольова гра має великі можливості мотиваційно-спонукального плану. Спілкування, як відомо, немислимо без мотиву. Однак у навчальних умовах не просто викликати мотив до висловлювання. Труднощі полягають в тому, що викладачу необхідно обрисувати ситуацію таким чином, щоб виникла атмосфера, що викликає у студентів внутрішню потребу у вираженні думок. В умовах іншомовного спілкування важливо, однак, щоб вони змогли виразити те, що їм хочеться сказати. Мовне забезпечення (словниковий і граматичний матеріал, навички в користуванні ними) часто заслоняють саму мету – спілкування – і від учнів і від учителів. На заняттях переважають висловлення, викликані до життя директивно: «Розповідь про своє місто», «Моє хобі», тому що викладачу хочеться перевірити, як студенти вміють комбінувати відповідний мовний матеріал. Мотив же, яким вони при цьому керуються, лежить за межами мови: їм важливо відповісти і отримати відповідний бал. Положення змінюється, якщо студенти залучені до рольової гри. Точно визначені «запропоновані обставини» створюють загальне спонукальне тло, а конкретна роль, що одержує студент, дає йому суб'єктивний мотив. Сама ситуація диктує лінію мовленнєвої поведінки.

– Рольова гра придатна для кожного виду роботи з мовою: у ході рольової гри використовуються різноманітні граматичні структури, інтонаційні моделі, значний обсяг лексичного матеріалу. Велика роль приділяється непідготовленій мові. У цьому плані рольова гра може перевер-

© Холмакова Ю.В., 2016

шити можливості будь-якої іншої парної і групової діяльності. Рольова гра тренує говорити в будь-якій ситуації на будь-яку тему.

- Рольова гра припускає посилення особистісної причетності до усього, що відбувається. Студент входить у ситуацію, хоча і не через своє «Я», але через «Я» відповідної ролі. Рольова гра постачає соромливих, невпевнених у собі «маскою», за якою можна сховатися. Значна частина студентів має величезні утруднення, коли основний упор у навчанні робиться на їхній безпосередній досвід. А у рольовій грі вони, навпаки, одержують «звільнення», оскільки їхня особистість не порушена, їм не потрібно розкриватися. Коли студенти приймають роль, то вони грають її у визначеній ситуації. Група, що грає роль у класі, уподібнюється групі дітей, що грають у школу, лікарню, зоряні війни і т.д. І ті й інші несвідомо створюють свою власну реальність і, роблячи це, оперують своїми знаннями реального світу, розвиваючи свої здібності взаємодії з іншими людьми. У цій ситуації немає глядачів. У ситуації відсутній ризик невдалого акту комунікації реального світу. Діяльність не загрожує особистості, зміцнює її впевненість у собі.

– Рольова гра сприяє розширенню асоціативної бази при засвоєнні мовного матеріалу. Наприклад, репліка «Have you done your homework?», що часто сприймається механічно, здобуває значимість у рольовій грі. Студент, що грає роль батька, звертається до іншого студента, що виконує роль недбайливого сина, з питанням, що виражає докір або навіть погрозу. Емоція, що супроводжує тепер цю репліку, додає їй природну однозначність, установлюючи прямі зв'язки із ситуацією і створюючи сприятливі умови для запам'ятовування.

– Рольова гра сприяє формуванню навчального співробітництва і партнерства, адже виконання етюду припускає охоплення групи, яка повинна злагоджено взаємодіяти. При розподілі ролей варто враховувати як мовні, так і «акторські» можливості студентів, доручаючи комусь більш вербальні, а комусь – пантомімні ролі. Практично весь навчальний час у рольовій грі відведено на мовленнєву практику, при цьому не тільки студент, що говорить, але і слухаючий є максимально активним, тому що він повинний зрозуміти і запам'ятати репліку партнера, співвіднести її із ситуацією, визначити наскільки вона релевантна ситуації і задачі спілкування, і правильно відреагувати на репліку.

– Рольова гра приємна для студентів. Як тільки вони починають розуміти, що саме від них потрібно, вони з задоволенням дають волю своїй уяві. А оскільки це заняття їм подобається, навчальний матеріал засвоюється набагато ефективніше.

– У ході рольової гри студенти, хоча й в початковій формі, знайомляться з технологією театру. Їм доводиться піклуватися про елементарний реквізит. Заохочується усяка вигадка, тому що в навчальних умовах можливості в цьому відношенні обмежені. Саме ж перевтілення сприяє розширенню психологічного діапазону, розумінню інших людей.

Істотною перевагою рольової гри перед іншими формами навчання є стовідсоткова зайнятість учнів, а також концентрація уваги учасників протягом усієї гри.

Рольова гра повинна відповідати таким вимогам [4, 31]:

– Вона повинна стимулювати мотивацію навчання, викликати в інтерес і бажання гарно виконати завдання, її варто проводити на основі ситуації, адекватної реальної ситуації спілкування.

– Рольову гру потрібно добре підготувати і чітко організувати з погляду як змісту, так і форми.

– Рольова гра повинна бути прийнята всією групою.

– Вона неодмінно проводиться в доброзичливій, творчій атмосфері, викликає почуття задоволення, радості.

– Гра організовується таким чином, щоб її учасники могли активно спілкуватися, з максимальною ефективністю використовуючи мовний матеріал, що відпрацьовується.

У структурі рольової гри виділяються такі компоненти: ролі, ситуація, рольові дії. Перший компонент – ролі. Ролі, що виконуються на занятті, можуть бути соціальними і міжособистісними. Перші обумовлені місцем індивіда в системі об'єктивних соціальних відносин (професійні, соціально-демографічні), другі визначаються місцем індивіда в системі міжособистісних відносин (лідер, друг, суперник і ін.)

Другий компонент рольової гри – вихідна ситуація – виступає як спосіб її організації. При створенні ситуації необхідно враховувати й обставини реальної дійсності, і взаємини комунікантів. Виділяються наступні компоненти ситуації: 1) суб'єкт, 2) об'єкт (предмет розмови), 3) відношення суб'єкта до предмета розмови, умови мовленнєвого акту.

Третій компонент рольової гри – рольові дії, що виконують учні, граючи визначену роль. Рольові дії як різновид ігрових дій органічно пов'язані з характером ролі і включають вербальні і невербальні дії, використання бутафорії. Застосування рольової гри на уроках іноземної мови сприяє позитивним змінам у мовленні учнів як у якісному відношенні (розмаїття діалогічних єдностей, ініціативність мовних партнерів, емоційність висловлення), так і в кількісному (правильність мови, обсяг висловлення, темп мови).

Продумуючи рольову гру викладач неодмінно повинен враховувати наступні її ознаки:

1. Ситуація повинна бути найбільш наближеною до життя. У ситуації необхідно дати зведення про соціальні взаємини партнерів, наприклад, офіційні, неофіційні).

2. Ролі, обрані студентами, повинні найбільшою мірою підходити до даної ситуації. Опис ролі може даватися в рольовій картці, при цьому інформація може бути представлена детально: зведення про людину (добрий, чесний, ледачий і т.д.), про його життєвий і мовленнєвий досвід, про звички, захоплення і т.п. Однак інформація не повинна викладатися занадто докладно, тому що в цьому випадку учасник гри позбавляється можливості виявити свою творчість. Опис може бути коротким, щоб «актор» міг домислити образ персонажа, роль якого він буде виконувати. Студентам потрібно дати час, щоб вони ввійшли

в роль. Ролі звичайно розподіляє вчитель, проте їх можуть вибрати і самі студенти. Це залежить від особливостей групи й особистісних характеристик учнів, а також від ступеня володіння ними іноземною мовою. Якщо передбачається використання якихось лінгвістичних структур, то вони повинні бути з ними добре ознайомлені.

3. Учасники рольової гри повинні враховувати наявність різних рольових цілей (якщо касир продає квиток покупцю, то покупець не тільки купує квиток, але і запитує необхідну інформацію, а також відраховує гроші, довідується про багаж і т.д.).

4. Учасники рольової гри не повинні діяти індивідуально, а тільки колективно, репліки одного повинні викликати відповідну реакцію іншого, а за реакцією слідує дія партнера.

5. Наявність загальної мети у всього колективу.

6. Учасники гри приходять до власного рішення, підказаного ситуацією і особистими думками (купувати блакитне авто або червоне, та чи варто йти у кіно сьогодні).

7. Наявність системи групового й індивідуального оцінювання діяльності учасників гри. Кожен учасник гри в залежності від виконання заданої ролі оцінюється або експертом з числа самих учасників, або викладачем.

8. Наявність керованої емоційної напруги.

9. Створення доброзичливої атмосфери.

10. Викладач повинний намагатися передбачати можливі типові помилки у ході рольової гри, тому що вони будуть аналогічними помилкам при використанні будь-яких інших прийомів навчання, і попередити їх, продумавши попередні вправи на використання визначених граматичних структур, лексичних одиниць, що обов'язково будуть використовуватися в рольовій грі.

Викладачу, що включив рольові ігри в практику своєї роботи, варто критично ставитися до механічних тренувальних вправ (виконання відрізняється крайньою монотонністю, матеріал далекий від зразків реального спілкування) і віддати перевагу таким видам роботи, як діалоги (драматизація, піднесення нового матеріалу у формі мікродіалогів), зображення (один учасник за допомогою жестів зображує яке-небудь слово, вираження чи дію, а інші повинні вгадати і прокоментувати його дії). Зображення сприяє ламанню психологічних бар'єрів, що в наслідку позитивно позначиться на проведенні рольових ігор.

Мовні функції ролей: уміння висловлювати й аргументувати свою точку зору; уміння погоджуватися чи чемно висловлювати свою незгоду; уміння ввічливо перервати співрозмовника.

У залежності від успішності оволодіння іноземною мовою ігрове спілкування може носити репродуктивний, напівтворчий і творчий характер.

Репродуктивний спосіб мовленнєвого спілкування використовується студентами з низьким рівнем володіння іноземною мовою. Їхня задача полягає в тому, щоб відтворити в ігрових обставинах текст-зразок. Учням із «середнім рівнем» пропонується самостійно включити в текст-зразок додаткові елементи, наприклад, змінити послідовність реплік. Спілкування студентів з достатньо високим рівнем володіння іноземною мовою – більш творче, у ньому виявляється ініціатива учасників гри, їхня здатність до самостійності в іншомовній мовленнєвій діяльності.

Регулярна організація рольової гри на уроках іноземної мови дозволяє поступово підвищувати рівень володіння студентами іноземною мовою.

Рольова гра може співвідноситися з обома формами мовлення: підготовленим і непідготовленим, створюючи передумови для природного переходу першого в друге. Для переведення підготовленого мовлення в непідготовлене перш за все підходять рольові ігри, які умовно називаються «багатоактними». Перший акт варто забезпечити опорами, наступні акти студенти зможуть грати самостійно, перетворити мовний матеріал для вираження потрібного змісту й імпровізуючи.

Рольова гра належить до технології навчання мові, що має «низький вхід і високий вихід». Це означає, що сконцентрована навколо викладача фаза презентації дуже коротка. Після невеликого вступу учні занурюються в діяльність, у якій виконання завдання набагато важливіше, ніж використання точних слів; діяльність, у якій швидкість превалює над акуратністю. Природно, що мовний матеріал, що використовується у рольовій грі, має бути введений на більш ранніх стадіях навчання. У процесі гри викладач іноді може взяти собі якусь роль, але не головну, щоб гра не перетворилася в традиційну форму роботи під його керівництвом. Звичайно вчитель бере собі ролі лише на початку, коли учні ще не освоїли даний вид роботи. Надалі необхідність у цьому відпадає.

Дуже часто постає питання про доцільність використання рідної мови під час проведення рольових ігор. Ми вважаємо, що якщо гра викликає емоційне перевантаження студентів, вони можуть перейти на рідну мову, але до невеликого «вторгнення» рідної мови варто ставитися терпимо, якщо це сприяє просуванню гри.

Бажано почати обговорення результатів гри з вдалих моментів і лише потім перейти до недоліків. Помилки є невід'ємною частиною процесу навчання мові, і можливість вільно робити помилки на уроці скоріше сприяє навчанню, ніж стримує його. Помилки поступово зникають у міру того, як учні стають більш компетентними й упевненими в собі. При роботі над помилками дуже важливо змусити учнів самим дати правильний варіант фрази чи слова, у якому були допущені помилки, написати їх на дошці і супроводити їх корективними вправами, що могли б найкраще сприяти відпрацьовуванню правильного варіанта самими учнями. В оптимальному випадку, учитель записує всю гру на магнітофонну стрічку – так жодна помилка не буде пропущена. Якщо вчитель не має достатніх технічних засобів, то йому доведеться запам'ятовувати помилки або записувати їх в зошиті, не перериваючи гри і не перебиваючи її учасників.

Існує наступна класифікація ролей [5, 43]:

– статусні ролі, що не мають особистісних характеристик і діють у стандартних ситуаціях повсякденного життя, наприклад, професійна роль;

– позиційні ролі: звичайно кодовані правилами, що визначають деяку позицію в суспільстві,

зокрема, сімейний стан, стать, вік, особисті якості. Наприклад: «На вулиці холодно, йде сніг, а шестикласниця Ганна збирається йти погуляти без теплого шарфа і рукавичок. Члени родини (дідусь, старший брат і батьки) намагаються переконати дівчинку одягтися тепліше»;

– ситуативні ролі, представлені у виді фіксованих стандартів поводження і діяльності, для програвання яких досить бути короткочасним учасником ситуації спілкування: роль гостя, туриста, пішохода та інші.

Рольова гра може зображувати елементарний комунікативний акт (покупка, поздоровлення, знайомство) і складний комунікативний акт, що складається із серії елементарних актів (вибір маршруту подорожі у бюро подорожей, у залізничній касі). Найбільш розповсюджені форми рольових ігор: презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб по інтересах.

Висновки з даного дослідження. Завдання вчителя полягає в тому, щоб знайти максимум педагогічних ситуацій, в яких може бути реалізоване прагнення учня до активної пізнавальної діяльності. Педагог повинний постійно удосконалювати процес навчання, що дозволяє студентам ефективно і якісно засвоювати програмний матеріал. Тому так важливо використовувати рольові ігри на уроках.

Рольова гра допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, емоцій, таких рис, як колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність. Крім того, що рольові ігри мають величезну методичну цінність, вони просто є цікавим досвідом як для викладача, так і для студентів.

Прийом рольової гри має безсумнівну дидактичну цінність, адже рольова гра сприяє ефективному засвоєнню матеріалу і поліпшенню загального настрою в класі, а також ламанню психологічних бар'єрів, як у самій групі, класі, так і між учнями і педагогом. Таким чином, рольова гра додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, зміцнює мотивацію вивчення іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння ім.

Рольова гра – могутній фактор психологічної адаптації в новому мовному просторі, що може вирішити проблему природного «ненасильницького» впровадження іноземної мови в навчальний процес.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у розгляді прийомів використання рольових ігор при вивченні фахових дисциплін у майбутніх філологів-перекладачів.

Список літератури:

1. Livingstone C. (1983) Role Play in Language Learning. Harlow, Essex: Longman. Retrieved from http://trove.nla.gov.au/work/21490084?selectedversion=NBD2771369 [in English].
2. Maley A., Duff A. (2001) Drama Techniques in Language Learning. A resource book of communication activities for language teachers. Cambridge University Press [in English].
3. Wood E. Exploring Play (2016) The University of Sheffield. Retrieved from https://www.futurelearn.com/courses/play [in English[.

Холмакова Ю.В.
Киевский национальный университет культуры и искусств

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЛЕВОЙ ИГРЫ КАК ЭФФЕКТИВНОГО ПРИЁМА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация
Коммуникативный подход в обучении иностранным языков является на сегодняшний день методическим стандартом. Реализация коммуникативного подхода означает, что формирование иноязычных речевых навыков и умений происходит с помощью и благодаря осуществлению учащимся иноязычной речевой деятельности, а процесс обучения иностранному языку строится в соответствии с процессом речевого общения. Коммуникативный подход определяет цели, принципы, содержание и методы преподавания иностранных языков, а методы обучения, в свою очередь, реализуются в методических приёмах. Одним из наиболее эффективных и уместных приёмов является ролевая игра, которая и рассматривается в данной статье.

Ключевые слова: коммуникативный подход, ролевая игра, коммуникативная компетенция, драматизация.

Kholmakova J.V.
Kyiv State University of Culture and Arts

ROLE-PLAY AS AN EFFECTIVE METHOD OF FLT

Summary
Communicative approach to Foreign Language Teaching is a kind of methodological standard for modern English Language Teaching. Its realization means that the process of teaching is based on foreign language acquisition and speaking performed by the learner. Communicative approach sets the goals, principles, meaning and methods of FLT, and teaching methods are realized through methodological approaches. Role-play is one of the most effective and appropriate approaches to English language teaching.
Keywords: communicative approach, communicative competence, role play, dramatization.